

УДК 620.193.4

ВПЛИВ ДЕФОРМАЦІЇ НА МІКРОЕЛЕКТРОХІМІЧНУ ГЕТЕРОГЕННІСТЬ ЗВАРНОГО З'ЄДНАННЯ СТАЛІ 17Г1СУ

М. С. ХОМА¹, В. Т. ЯВОРСЬКИЙ², Ю. В. ДЗЬОБА¹, Г. М. СИСИН¹

¹ Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України, Львів;

² Національний університет "Львівська політехніка"

Досліджено мікроелектрохімічні характеристики трубної сталі 17Г1СУ зі зварним з'єднанням, виконаним електродом УОНІІ-13/55Р, під час деформації. Встановлено, що зварний шов не впливає на мікроелектрохімічну гетерогенність ненапруженої сталі: $\Delta E = 20 \dots 80$ mV. Показано, що в області пружних деформацій її значення для сталі зростає на ~ 10 mV, а пластичних – на ~ 40 mV. В області зосередженої пластичної деформації вона збільшується до ~ 250 mV. Мікроелектрохімічна гетерогенність зварних зразків найбільше зростає в зоні термічного впливу: до ~ 130 mV в межах пружної деформації, до ~ 170 mV – пластичної і до ~ 300 mV в області утворення шийки перед руйнуванням зразка.

Ключові слова: мікроелектрохімічна гетерогенність, зварні з'єднання, локальні потенціали, деформація.

Нерівномірною корозією металів визначається переважно наявністю на поверхні мікрогальванічних елементів. Це твердження розвивають в своїх працях як вітчизняні, так і іноземні вчені: Г. В. Акімов, Н. Д. Томашов, Г. Улиг, Ю. Еванс та інші [1–5]. Однією з головних причин цього є структурна неоднорідність металу, що виникає за кристалізації чи під час технологічної обробки. Структурні складові металу, що відрізняються за електрохімічними властивостями, визначають активність мікрогальванопар, інтенсивність роботи яких може вплинути і на його опірність корозійно-механічному руйнуванню [6].

Багато дослідників [7–22] вивчали електрохімічну гетерогенність поверхні металу за допомогою мікроелектрода у вигляді капіляра як у плівці, так і в краплі електроліту. Досліджували [9, 12] мікроелектрохімічну неоднорідність армко-заліза шляхом неперервного вимірювання потенціалів у плівці електроліту, використовуючи скляні капіляри діаметром 0,5...1 μm , заповнені розчином 0,045% HCl + 0,08% H₂O₂ + 0,0001% K₂Cr₂O₇. Виявлено, що різниця потенціалів між зернами різної кристаліграфічної орієнтації на поверхні сталі 20 становила 25...27 mV, а між феритом (анод) та перлітом (катод) – 15...20 mV. За цією методикою зміна локальних електродних потенціалів між лініями ковзання та поза ними – 18...20 mV, що, зважаючи на результати електрохімічних досліджень корозійно-механічного руйнування зразків із вуглецевих та нержавіючих сталей [23, 24], видається дещо заниженою.

Недоліком методів мікроелектрохімічних досліджень у плівці розчину є зміна його складу з часом випробувань та неоднаковий час експозиції в електроліті різних ділянок поверхні зразка.

У багатьох працях йдеться про мікроелектрохімічні дослідження в краплях розчину діаметром 0,3...6 mm [6, 17, 18, 20], що наносились на поверхню зразка, після чого вимірювали потенціали різних зон зварних з'єднань (ЗЗ) сталей та різ-

них фаз сплавів. Для таких досліджень часто використовували пристрої, що містять скляний капіляр, допоміжний електрод і електрод порівняння [14], за допомогою яких спробували одержати поляризаційні залежності в мікрооб'ємах електроліту.

Використання капілярних мікроелектродів (діаметром 1...100 μm) дає можливість здійснювати локальний поверхневий аналіз на поверхнях площею від 10^{-8} до 10^{-3} cm^2 . Зараз основним напрямком розвитку таких методик є зменшення діаметра капілярних зондів і вибір середовищ, які різняться залежно від предмета та мети досліджень [16].

Однак запропоновані методи не передбачають неперервного мікроелектрохімічного сканування поверхні металів більшої площі, що може дати інформацію про розподіл катодних і анодних ділянок та їх взаємовплив.

Мікроелектрохімічні вимірювання широко використовують для оцінки гетерогенності поверхні металів і сплавів, особливо їх зварних з'єднань, які характеризуються макро- і мікронеоднорідністю різних зон внаслідок структурно-хімічних відмінностей та внутрішніх залишкових напружень [25]. Особливо це стосується зони термічного впливу (ЗТВ), яка характеризується найбільш нерівноважною структурою. Тому в умовах дії агресивних середовищ важливо встановити вплив механічних напружень на розподіл локальних потенціалів у різних зонах ЗЗ. Це дасть змогу оцінити вплив механоелектрохімічного чинника на інтенсивність їх пошкодження.

Матеріали та методика випробувань. Досліджували мікроелектрохімічну гетерогенність сталі 17Г1СУ під час деформації за одновісного розтягу, використовуючи установку АЛА-ТОО. Плоскі зразки з розміром робочої частини $40 \times 3 \times 3$ mm вирізали з труби завтовшки 12 mm зі зварним швом, виконаним ручною електродуговою зваркою електродами УОНІИ-13/55Р. Хімічний склад і механічні характеристики сталі та електрода наведені в табл. 1. Мікроелектрохімічні випробування проводили шляхом сканування поверхні зразків зі швидкістю 10 $\mu\text{m/s}$ за допомогою капіляра діаметром 15...20 μm у рухомій краплі ($d \approx 30$ ...50 μm) електроліту 0,045% H_2SO_4 + 0,14% H_2O_2 + 0,00005% $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ (МЕХ), який витікав з капіляра по мірі його пересування [26]. Площа досліджуваної поверхні $7 \cdot 10^{-4}$ ... $2 \cdot 10^{-3}$ mm^2 .

Таблиця 1. Хімічний склад і механічні характеристики сталі та електрода

Матеріал	Вміст елементів, %								σ_T	σ_B
	C	Mn	Si	Cr	Ni	S	P	інші		
Сталь 17Г1СУ	0,17	1,4	0,47	0,04	0,03	0,005	0,023	$\leq 0,3$ Cu; $\leq 0,034$ Al	440	600
УОНІИ 13/55Р Ø 3 mm	0,10	1,54	0,43	0,02	0,03	0,011	0,022	0,02 Cu	380	530

Результати випробувань та їх обговорення. Попередньо виявлено, що мікроелектрохімічна гетерогенність різних зон зварного з'єднання сталі 17Г1СУ електродом УОНІИ 13/55Р, визначена методом рухомої краплі, майже не відрізняється ($\Delta E = 20$ ...80 mV) [27]. Встановлено (рис. 1a), що незалежно від ступеня деформації мікроелектрохімічна гетерогенність трубної сталі 17Г1СУ в області пружності зростає на ~10 mV (до 10...90 mV), а в пластичній (рис. 1b, c) – на ~40 mV (до 20...120 mV). За напружень, коли утворюється на зразку шийка, зміна локальних електродних потенціалів поверхні в її межах зростає до ~250 mV (табл. 2).

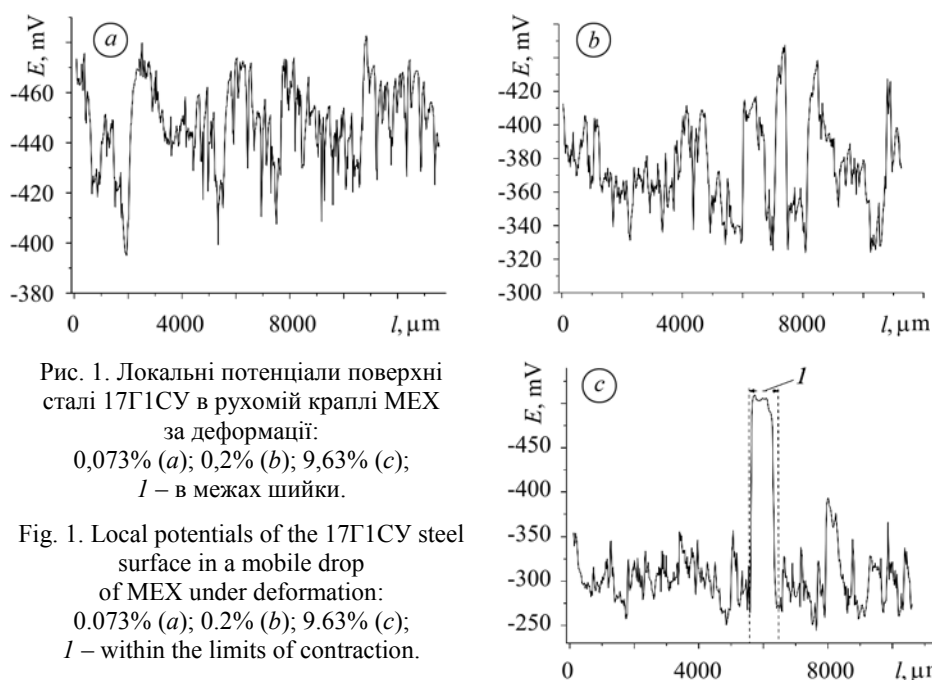

Рис. 1. Локальні потенціали поверхні сталі 17Г1СУ в рухомій краплі MEX за деформації: 0,073% (a); 0,2% (b); 9,63% (c); I – в межах шийки.

Fig. 1. Local potentials of the 17Г1СУ steel surface in a mobile drop of MEX under deformation: 0.073% (a); 0.2% (b); 9.63% (c); I – within the limits of contraction.

Таблиця 2. Результати мікроелектрохімічних досліджень у розчині MEX різних ділянок деформованої поверхні зварного з'єднання сталі 17Г1СУ, виконаного електродом УОНІИ 13/55Р

Мікроелектрохімічні властивості сталі 17Г1СУ			Деформація, %					
			0,001	0,073	0,2	2,32	9,63	в межах шийки
зі зварним з'єднанням	ΔE , mV	ОМ	10...90	10...90	20...120	20...120	20...145	–
		ЗТВ	10...130	10...120	20...170	20...150	150...305	–
		ЗШ	10...85	10...75	20...145	20...130	10...90	20...260
без зварного з'єднання		ОМ	–	10...90	20...120	20...120	20...145	20...250

Під час досліджень впливу деформації на зміну локальних потенціалів поверхні ЗЗ, виконаного електродом УОНІИ 13/55Р, виявлено, що в пружній області мікроелектрохімічна гетерогенність основного металу (ОМ) та зварного шва (ЗШ) зростає на 5...10 mV (табл. 2), а ЗТВ – до 120...130 mV (рис. 2a, b). Це свідчить про локалізацію деформації в межах ЗТВ. В пластичній області ЗТВ і ЗШ більше змінюють свої мікроелектрохімічні властивості, ніж ОМ. Мікроелектрохімічна гетерогенність ЗТВ в межах пластичної деформації зростає до 170 mV (рис. 2c, d) і до ~300 mV – в області утворення шийки під час руйнування зразка (рис. 2e). Такі значення локальних електродних потенціалів можуть бути викликані зміною фізико-механічних властивостей ЗЗ (густини дислокацій, тонкої кристалічної структури та ін.) [28]. Це узгоджується, зокрема, із результатами досліджень [29], де вказано, що найімовірнішими місцями зародження корозійно-механічних тріщин є ЗТВ. Руйнування відбувається в зоні максимальної твердості (для сталей підвищеної міцності), або в перехідній дрібнозернистій ЗТВ з максимальною концентрацією пластичної деформації, що прилягає до основного металу (для менш міцних сталей). За локалізації деформації в межах ЗТВ мікроелектрохімічна

гетерогенність ОМ не змінюється, а ЗШ – зменшується, що може бути пов'язано з його підвищеною міцністю і релаксацією напружень. Під час пластичної деформації шийка в ЗШ утворюється за наявності в ньому дефектів, мікроелектрохімічна гетерогенність при цьому зростає до ~260 mV (рис. 2e, крива I).

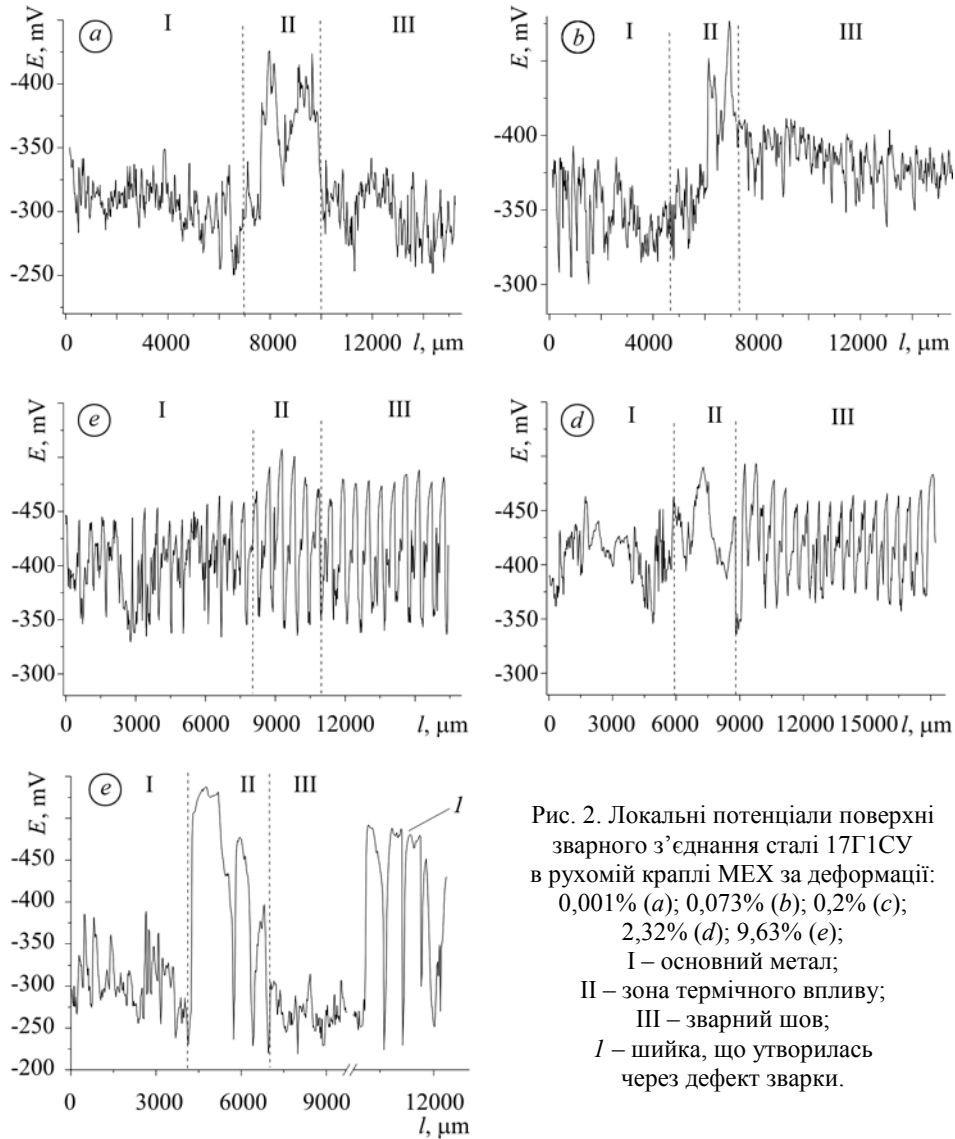

Рис. 2. Локальні потенціали поверхні зварного з'єднання сталі 17Г1СУ в рухомій краплі МЕХ за деформації: 0,001% (а); 0,073% (b); 0,2% (с); 2,32% (d); 9,63% (e); I – основний метал; II – зона термічного впливу; III – зварний шов; I – шийка, що утворилась через дефект зварки.

Fig. 2. Local potentials of of 17Г1СУ steel weld surface in a mobile drop of MEX under deformation: 0.001% (a); 0.073% (b); 0.2% (c); 2.32% (d); 9.63% (e); I – parent metal; II – zone of thermal influence; III – joint weld; I – neck as a result of welding defect.

ВИСНОВКИ

Запропонована методика мікроелектрохімічних досліджень у рухомій краплі електроліту дає змогу фіксувати зміну локальних електродних потенціалів на площах $7 \cdot 10^{-4} \dots 2 \cdot 10^{-3} \text{ mm}^2$, що достатньо для вивчення різних зон ЗЗ. За деформації розтягом ЗЗ мікроелектрохімічна гетерогенність найбільше зростає в зоні термічного впливу: до ~130 mV в межах пружної деформації, до ~170 mV – пластичної і до ~300 mV – в області утворення шийки під час руйнування зразка. Це

інтенсифікуватиме локальну корозію ЗТВ і, відповідно, пришвидшуватиме зародження корозійно-механічних тріщин.

РЕЗЮМЕ. Исследовано микроэлектрохимические характеристики трубной стали 17Г1СУ со сварным соединением, выполненным электродом УОНИИ-13/55Р, во время деформации. Установлено, что сварной шов не влияет на микроэлектрохимическую гетерогенность стали: $\Delta E = 20 \dots 80$ мВ. Показано, что в области упругих деформаций ее значения для стали 17Г1СУ растут на ~ 10 мВ, а пластичных – на ~ 40 мВ. В области сосредоточенной пластической деформации она увеличивается к ~ 250 мВ. Микроэлектрохимическая гетерогенность сварных образцов больше всего растет в зоне термического влияния: к ~ 130 мВ в пределах упругой деформации, к ~ 170 мВ – пластичной и к ~ 300 мВ – в области образования шейки перед разрушением образца.

SUMMARY. The microelectrochemical of 17Г1СУ steel pipe fragment with a weld by УОНИИ-13/55Р electrodes under deformation has been studied. It is stated that the joint weld does not influence the microelectrochemical heterogeneity of steel: $\Delta E = 20 \dots 80$ mV. It is shown that in the area of elastic deformations microelectrochemical heterogeneity of 17Г1СУ steel increases for ~ 10 mV, and in elastic plastic – for ~ 40 mV, and in the area of the concentrated elastic deformations for ~ 250 mV. Microelectrochemical heterogeneity of the welded specimens mostly grows in the zone of thermal influence: to 130 mV within the limits of deformation, to 170 mV – within plastic and to ~ 300 mV – in the area of neck formation before the specimen fracture.

1. Улиг Г. Коррозия металлов / Под ред. А. В. Турковского. – М.: Металлургия, 1968. – 306 с.
2. Томашов Н. Д. Теория коррозии и защиты металлов. – М.: Изд. АН СССР, 1959. – 522 с.
3. Эванс Ю. Р. Коррозия и окисление металлов / Под ред. И. Л. Розенфельда. – М.: Машгиз, 1962. – 856 с.
4. Акимов Г. В. Теория и методы исследования коррозии металлов. – М.: Изд. АН СССР, 1945. – 414 с.
5. Скорчеллетти В. В. Теоретические основы коррозии металлов. – Л.: Химия, 1973. – 264 с.
6. Исследование микроэлектрохимической гетерогенности структуры металла / Г. В. Карпенко, Э. М. Гутман, И. Е. Замостяник, Л. М. Гавриленко // Физ.-хим. механика материалов. – 1969. – 5, № 3. – С. 280–286.
7. Голубев А. И. Коррозионные процессы на реальных микроэлементах. – М.: Гос. изд-во оборонной пром., 1953. – 124 с.
8. Suter T. and Bohni H. Microelectrodes for corrosion studies in microsystems // Electrochim Acta. – 2001. – № 9. – P. 191–199.
9. Гутман Э. М. Механохимия металлов и защита от коррозии. – М.: Металлургия, 1974. – 232 с.
10. Костржицкий А. И., Калинин А. Ю., Наумова Е.Н. Электрохимическая гетерогенность как фактор развития очагов локальной коррозии // Вопр. химии и хим. технологии. – 2003. – № 2. – С. 67–71.
11. Relation between microstructural aspects of AA2024 and its corrosion behaviour investigated using AFM scanning potential technique / P. Campestrini, E. P. M. van Westing, H. W. van Rooijen, J. H. W. de Wi // Corr. Sci. – 2000. – 42, № 11. – P. 1853–1861.
12. Микроэлектрохимическая гетерогенность низкоуглеродистой стали с неметаллическими включениями / Г. В. Карпенко, И. Е. Замостяник, Э. М. Гутман, А. Б. Куслицкий // Физ.-хим. механика материалов. – 1970. – 6, № 1. – С. 3–6.
13. Левин Е. Е. Микроскопическое исследование металлов. – М.: Машгиз, 1955. – 260 с.
14. A new microcell or microreactor for material surface investigations at large current densities / M. Lohrengel, C. Rosenkranz, I. Klüppel et al. // Electrochim. Acta. – 2004. – 49, № 17–18. – P. 2863–2870.
15. Moehring A. and Lohrengel M. Electrochemical methods in corrosion research // Proc. of 7th Int. – Hungary: Budapest, 2000. – P. 136.

16. *Lohrengel M.* Electrochemical capillary cells // *Corr. Engng, Sci. and Technol.* – 2004. – **39**. – P. 53–58.
17. *Hintze P., Calle L., and Bonifas A.* A Micro-Electrochemical Study of Friction Stir Welded Aluminum 6061-T6 // *Electrochem. Soc.* – 2006. – **501**. – P. 250.
18. *Suter T., Schmutz P., and Trzebiatowski O.* Electrochemical Characterization of Submicrometer Structures // *Ibid.* – 2006. – P. 29–37.
19. Initial stages of the localized corrosion by pitting of passivated nickel surfaces studied by STM and AFM / V. Maurice, T. Nakamura, L. H. Klein, and P. Marcus // *Proc. of Eurocorr'2004.* – CD ROM.
20. *Lohrengel M., Moehring A., and Pilaski M.* Electrochemical surface analysis with the scanning droplet cell // *Fresenius' J. of Analytical Chemistry.* – 2000. – **367**, № 4. – P. 334–339.
21. *Micro-capillary* system coupled to ICP-MS as a novel technique for investigation of micro-corrosion processes / N. Homazava, A. Ulrich, M. Trottmann et al. // *J. of Analytical Atomic Spectrometry.* – 2007. – P. 1122–1130.
22. *Krawieca H., Vignalb V., and Banasa J.* Local electrochemical impedance measurements on inclusion-containing stainless steels using microcapillary-based techniques // *Electrochim. Acta.* – 2009. – **54**. – P. 6070–6074.
23. *Похмурський В. І., Крохмальний А. М.* Електрохімічні аспекти корозійної усталості металів // *Корозійна усталість металів: Тр. І сов.-англ. семінара.* – К.: Наук. думка, 1982. – С. 101–120.
24. *Похмурський В. І., Хома М. С.* Корозійна втома металів і сплавів. – Львів: Сполом, 2008. – 304 с.
25. *Стеклов О. И.* Прочность сварных конструкций в агрессивных средах. – М.: Металлургия, 1976. – 200 с.
26. *Пат. України* на корисну модель № 25819. Спосіб мікроелектрохімічних вимірювань в рухомій краплі електроліту / М. С. Хома, М. Р. Чучман, Г. М. Олійник. – Опубл. 27.08.07; Бюл. № 13. – 3 с.
27. *Електрохімічні властивості зварних з'єднань сталі 17Г1СУ* / М. С. Хома, Г. М. Сисин, О. І. Радкевич, М. Я. Головчук // *Фіз.-хім. механіка матеріалів.* – 2011. – № 5. – С. 112–117.
28. *Золотаревський В. С.* Механические свойства металлов. – М.: Металлургия. – 1983. – 350 с.
29. *Ткач В. М., Капінос Л. В., Мелехов Р. К.* Вплив термічної обробки на схильність до сульфідного розтріскування зварних з'єднань трубної сталі // *Фіз.-хім. механіка матеріалів.* – 1993. – № 6. – С. 117–119.
(*Tkach V. M., Kapinos L. V., and Melekhov R. K.*, Influence of Heat Treatment on the Sulfide Cracking Susceptibility of Welded Joints of Pipe Steel // *Materials Science.* – 1993. – № 6. – P. 685–687).

Одержано 05.12.2011